

KAP FARVEL EXPEDITIONEN, SOMMEREN 1970

Af Dr. phil. Ulrik Røen

Kap Farvel er, som ethvert barn i Danmark ved, Grønlands sydligste punkt. Tidligere, for bare 10–15 år siden, havde vel også de fleste rejsende til og fra Grønland, set det som en velkomst og en afsked fra landet, men hvor mange har egentlig tænkt på, at det virvar af sunde og øer, der ligger inde lige nord for kappet, var noget af det mest ukendte og uudforskede i Grønland.

Og så er det jo slet ikke, fordi der ikke har været nogen i denne del af Grønland. De ældre udforskere af Syd- og Sydøstgrønland, Walløe, Giesecke, Graah samt Holm og Garde besøgte, ja passerede endog igennem området, og i nyere tid er passagen gennem Prins Christian Sund hvert år blevet besejlet af adskillige skibe og både, men først i de allerseneste år har der fra geologisk og botanisk side været udført regulære undersøgelser.

I de varmeste dage af sommeren 1969 sad stud. scient. Jean Just og forfatteren på Instituttet for sammenlignende anatomi og diskuterede Grønlands zoogeografi. Under samtalen kom vi flere gange ind på det beklagelige faktum, at vel havde vi hæderlige oplysninger fra vestkysten helt op til Thule, fra Pearyland og fra store dele af østkysten, men vi savnede i uhyggelig grad viden om, hvad der fandtes i det sydligste Grønland, såvel fra land, ferskvande som fra havet. Det gav stødet til, at jeg lavede en skitse for en sommerundersøgelse i Kap Farvel-området med tilhørende budgetudkast, og med dette i hånden begav vi os på rundtur til de respektive myndigheder.

Grønlandsministeriet var vort første mål, idet en positiv indstilling fra Kommissionen for videnskabelige undersøgelser i Grønland altid må være alfa og omega for en expedition. Tillige håbede vi gennem ministeriet at få vejledning til at leje et fartøj, der både kunne transportere expeditionen rundt og være basis for de marinbiologiske undersøgelser. Det næste var pengene, der måtte skaffes gennem en ansøgning til Statens naturvidenskabelige Forskningsråd, og endelig var der diverse institutioner, søværnet, arktisk institut m. m., som vi håbede kunne låne os udrustningsgenstande, som der ikke ville blive råd til at anskaffe.

Det vil føre for vidt at gøre rede for alle detaljer i planlægning og ansøgninger. Det er nok at sige, at alle stillede sig yderst velvillige. Fra Forskningsrådet fik vi ialt ca. 120.000 kr., fra ministeriet 7000 kr. til hjælp til oprejserne, fra søværnet lånte vi skydevåben, medicinaludstyr og radioer samt en arbejdsjolle med motor, fra arktisk institut og zoologisk museum diverse udstyr og yderligere udstyr og instrumenter blev dels indkøbt, dels konstrueret efter vort eget udkast på værkstederne på zoologisk museum.

I løbet af foråret kom det hele så småt i orden. Deltagerantallet blev ialt 8, nemlig:

Jens Böcher, mag. scient., universitetsadjunkt, entomolog.

Bent Fredskild, cand. mag., universitetsadjunkt, palaeobotaniker.

Jean Just, stud. scient., marin zoolog.

Niels Jacobsen, stud. scient., landbotaniker.

Henning Lemche, dr. phil., afdelingsleder, marin zoolog.

Poul Møller Petersen, stud. scient., marin botaniker.

Arne Nørrevang, dr. phil., docent, ornitholog, finpræparation.

Ulrik Røen, dr. phil., docent, ferskvandsbiolog, leder.

Alt i alt en passende blanding af ungdom og erfaring, af land og hav og af de forskellige biologiske discipliner.

Et skib var i mellemtiden også blevet skaffet, idet det var lykkedes at leje kutteren „Kistara“ af Narssaq med dens fører, fiskeskipper Simon Hansen og bedstemand Tage Rhodal Olesen. Lad det være sagt allerede her. Skibet var i virkeligheden for lille til vort formål, men dette opvejedes i fuldt mål af skipper Simon Hansens og Tage Olesens helt fantastiske dygtighed og interesse for vort arbejde. Uden dem havde vi simpelthen ikke fået resultater, der kunne stå i rimeligt forhold til udgifter og indsats.

I løbet af april var der ved at blive lidt trangt på mit laboratorium, for al udrustning samledes og pakkedes der. Men i begyndelsen af maj bedredes det, idet ialt 3,5 tons gods blev afsendt med skib. Terningerne var kastet.

Næste milepæl var 30. juni, hvor den første del af expeditionen afrejste med fly til Narssarsuaq. Denne del bestod af Fredskild, Just, Nørrevang og forfatteren. Vor opgave var at sortere og ompakke det udstyr, der var sendt til dette bestemmelsessted, og derefter skulle tre af os med „Kistara“ starte sydpå, mens Fredskild, der havde lidt arbejde at gøre i Qagssiarssuk, skulle vente på de øvrige og sammen med dem tage kystskib til Nanortalik.

Den 4. juli om eftermiddagen startede vi og nåede, efter overnatninger i Narssaq og Julianehåb, til Nanortalik tidligt om morgenen den 7.

*Parti fra dalen Tupaussat, bunden af Kangikitsok.
Moræne med mægtige stenblokke og frodig vegetation.
Midt i billedet et nordbo-fåregærde.*

Hele den dag gik med at pakke det hertil ankomne gods om, laste og foretage utallige andre forberedelser til det afgørende: om det næste dag skulle lykkes os at komme ind i området og finde en ordentlig lejrplads til basis. Ganske vist havde vi d. 3., ved mellemkomst af magister Fabricius, Meteorologisk Institut, haft lejlighed til at deltage i en isrekognoscerings-flyvning over området, men dels var det noget tåget den dag, dels kan isen jo som bekendt ændre sig fra time til time. Alt viste sig imidlertid fra den allerbedste side. Efter et kort ophold ved Loranstationen Frederiksdal, hvor vi fik sat vore akkumulatorer til opladning, sejlede vi ind i virvaret af øer og sunde. Ingen is og næsten stille vejr begunstigede os, og i løbet af eftermiddagen nåede vi om på østsiden af den store ø Pamiagdhluk, et sted, som vi hjemme havde anslået at være det mest egnede til den første lejr.

De første par steder, vi undersøgte, var ikke lovende, ingen vand, ingen ordentlig ankerplads, men hen under aften kom vi til en bugt, der afgav en fin havn, og hvor der var såvel en stor elv som rigeligt, tørt og fladt land til teltene. Stedets navn var Anordliuitsoq, og at det var et velegnet sted vidnede talrige ruiner af såvel ældre som yngre dato om. Det blev sent den aften, inden vi med „Kistara“s egen båd og vor medbragte havde fået alt godset i land og rejst et par telte, men det skulle gå stærkt, for næste morgen skulle kutteren tilbage til Nanortalik for at hente resten af ekspeditionsdeltagerne samt det sidste gods.

I lejren sled vi tre imidlertid for at få blot nogenlunde orden i kaos, og da „Kistara“ d. 10. ved middagstid kom igen efter heldig gennemført tur, var vi klar til næste læs. Nu gik det stærkt, da vi jo var 8 om det, og om aftenen var vi faktisk klar til at tage fat på det videnskabelige arbejde.

Nu var expeditionen jo sammensat af mange discipliner, og alle deltagere var selvfølgelig opsat på at få det mest mulige ud af sommeren. Men området var stort, og kutteren lille, så der måtte en grundig planlægning til for at få alt udnyttet bedst muligt. Hovedprincippet blev, at kutteren normalt skulle sejle ud hver morgen og vende hjem om aftenen, at der altid skulle mindst en marinbiolog med på turene, og at de deltagere, der arbejdede i land, skiftevis blev lagt ud i mindre lejre, de såkaldte udflytterlejre, eller blev sat i land et eller andet passende sted i nogle timer, mens marinbiologerne arbejdede.

Allerførst måtte vi jo orientere os i vort område. Allerede d. 11. sejledes derfor ud til skærene ud for munden af Pamiagdølup Kujatingua, et sted, der måtte besøges så hurtigt som muligt, fordi is eller blæst let kunne hindre os i at komme derud, og d. 12. tog vi så langt ind i bunden af fjordarmen Kangikitsok som muligt. Der er kun ca. 50 km i luftlinie mellem de to steder, men modsætningen mellem den barske, næsten nøgne yderkyst og de lune dale med høj, frodig vegetation understregede hvilken spændvidde, der er i Kap Farvel områdets naturforhold.

D. 16. udlagde vi vor første bilejr, idet Fredskild, Jacobsen og jeg blev sat af på SØ hjørnet af Pamiagdluk. Det var ikke nogen ideel lejrplads, vi nærmest stod op, når vi sov, og lejren fik da også hurtigt navnet Skråplanet. Allerede den anden dag vi var der, skete der imidlertid noget ret ubehageligt. Om morgenen begyndte isen at komme ind gennem fjorden, først enkelte skosser, så mere og mere, og næste morgen var det tidligere så isfri sund næsten helt fyldt med is. Det lykkedes dog „Kistara“ at hente os hjem til aftalt tid, men fra dette tidspunkt til hen i august måtte alt arbejde og al sejlads udføres under hensyntagen til tidevandet, der indvirkede stærkt på isdriften. Vi måtte således altid være belavet på, at vi ikke kunne komme hjem til hovedlejren lige med det samme, når vi først var kommet ud af havnen, så lejrudstyr og soveposer skulle altid medbringes. Takket være Simon Han-

»Kistara« i havnebugten ud for basislejren.

sens eminente dygtighed var det kun 2–3 gange et arbejdsbold blev forsinket mere end et par timer.

Imidlertid var hovedlejren blevet vel etableret. Den bestod af ialt 8 telte, fire ret store mansardtelte, de tre med en, det fjerde med to beboere, to små telte, hvert med en beboer, et gavltelt med stort forsejl, hvor Lemche både boede og arbejdede, samt et meget stort messetelt, der samtidig tjente til arbejdstelt og opholdstelt. Her stod også den såkaldte barneseng, et gasfyret tørrestativ til botanikernes pressede planter. Denne barneseng gav en herlig varme på kolde dage.

Kap Farvel området har jo ord for at have et gennemgående ret ubehageligt klima, men sommeren 1970 var i så fald lidt af en undtagelse. Langt de fleste dage var vejret pænt, omend det kunne være køligt, og kun ganske få dage hindredes vi af vejrforhold i at arbejde. Men det skal indrømmes, at når vejret viste sig fra sin mindre pæne side, var det ubehageligt til gavn. Et par gange regnede det så kraftigt,

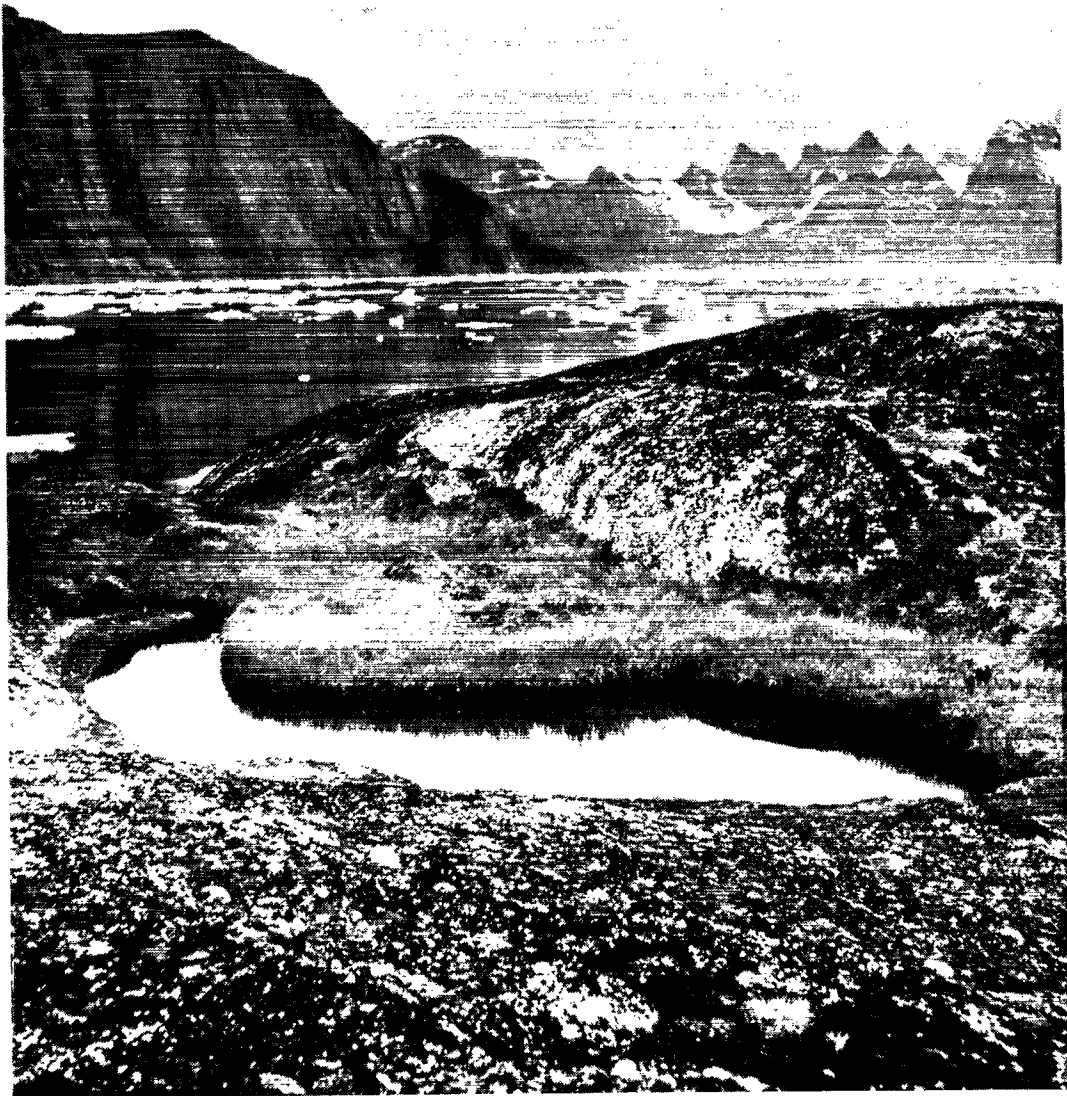
at vi fik 1/5 af Danmarks årlige gennemsnitsnedbør i løbet af nogle timer, hvilket medførte, at vor ellers faste lejrplads blev forvandlet til et morads, hvorigennem et par småelve løb, den ene tværs gennem Nørrevangs telt. Værre var det, at regnen næsten altid var ledsaget af blæst eller storm, og den belastning var der flere af teltene, eller rettere sagt teltstængerne, der ikke kunne holde til. Efter uvejret stod de temmelig bøjede, og havde Fredskild ikke haft nogle solide stålstænger, der hørte til hans boreudstyr, og som kunne bruges som ekstra støttestænger, tror jeg næppe teltene havde holdt sommeren ud. Nu brød kun et af dem helt sammen, to dage før opbrud, så skaden var ikke så stor.

Desværre havde vi været så letsindige at regne med nogen supplering af vor proviant i form af landets naturalier, især fisk. Men vi havde været for optimistiske. Vi var dog ikke helt fortabte, for kun ca. 3 kvarters sejlads nord for lå bygden Augpilagtoq, i hvis butik vi kunne foretage supplerende indkøb, når vor vej tilfældigvis faldt forbi. Også på andre måder havde vi glæde af bygden og dets handelsforvalter Rasmus Petersen. Al vor post gik derover, selv om der på grund af isafspærring kunne gå flere uger mellem bådene fra Nanortalik, og i perioder hvor kutterens radiosender ikke kunne række nogen station, klaredes vore telegrammer også derfra.

I begyndelsen af august var det som om issituationen klarede noget op, i hvert fald i de områder vi normalt besejlede, og da det var planen også at underkaste den østlige del af distriktet en nøjere undersøgelse, ikke mindst for at søge at knytte forbindelsen op til østkysten, lastede vi båden med noget nær den halve lejr, og det var så meningen at Fredskild, Jacobsen og jeg selv med den skulle finde en østlig lejrplads og etablere ny base, hvorefter resten af expeditionen skulle flyttes nogle dage senere.

Vi startede 6. august, men efter kun ca. 4 timers sejlads, da vi var godt inde i sundet mellem øerne Angnikitsoq og Quvnerit kom vi i besæt i isen. Efter et par timers ubehageligheder kom vi fri igen og ud i bredningen Imarssuaq, men desværre med et skrueblad let bøjet. Og hvad der næsten var værre, vi kunne konstatere, at en flytning af lejren ville være umulig på grund af tæt is i Ikeq. Efter at have været væk et par dage kom vi temmeligt slukørede tilbage til basen.

Flytningen af lejren måtte altså opgives, men det besluttedes at søge at løse nogle af de biologiske problemer vedrørende den østlige del af Kap Farvel området, herunder forbindelsen til den sydlige del af østkysten på et par længere ture, dels ned gennem Ikeq, dels ud gennem Prins Christian Sund, så snart skruen var repareret og isen i øvrigt tillod det. I mellemtiden var der faktisk nok at gøre i den vestlige del, idet det nu var blevet muligt at besejle en række lokaliteter, der et stykke tid havde været utilgængelige på grund af isen.

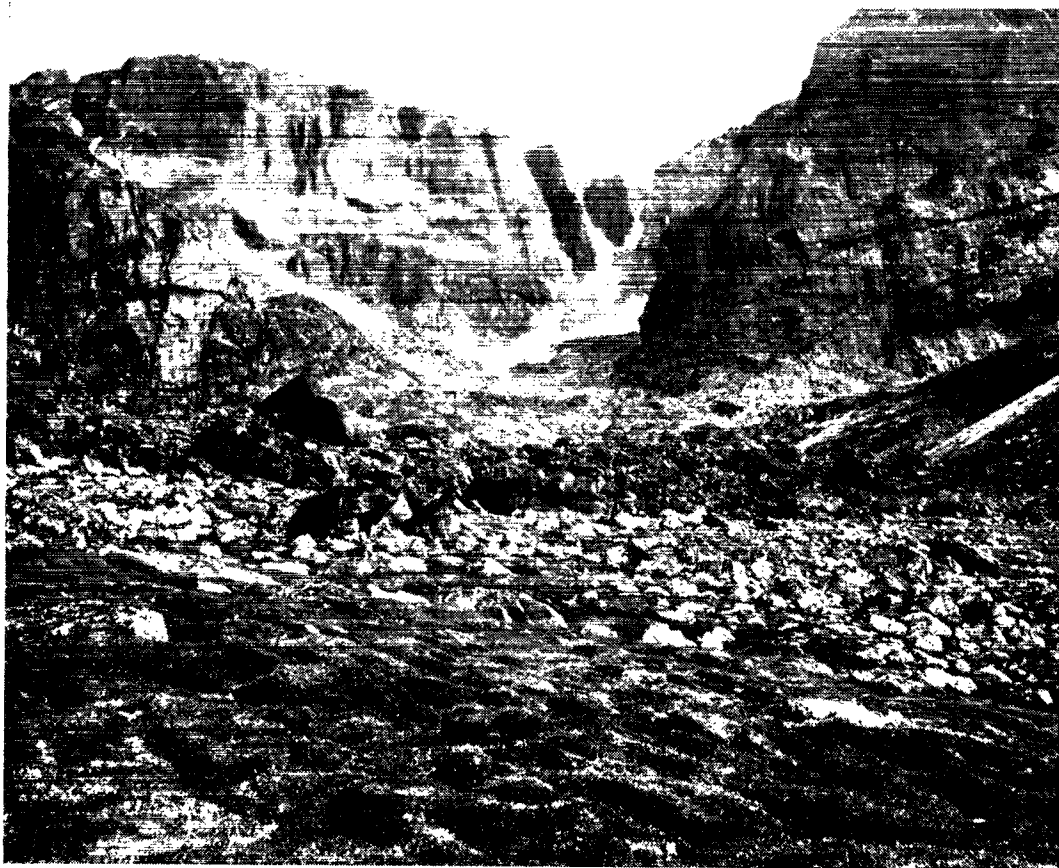
Udsigt fra en lille ø ved lejren, da fjorden var næsten isfri.

Efter at Böcher og Jacobsen var blevet sat ind i den allerdybeste gren af det nordgående fjordsystem, sejlede „Kistara“ til Nanortalik og kunne efter vel overstået reparation vende hjem efter kun to dages forløb. Umiddelbart derefter blev Fredskild og jeg selv sat ud på det sydvestligste hjørne af øen Tôrnârssuq, og 16. august var hele expeditionen igen samlet i basis. På dette tidspunkt syntes isen at have slækket så meget, at der var mulighed for igen at forsøge at tage østpå.

Den barske yderkyst. Glatspulede klipper på det sydvestlige næs af Törnårssuq.

Selvfølgelig ville alle gerne have mulighed for at arbejde i den østlige del, men her satte kutterens størrelse en naturlig grænse. På turen gennem Ikeq deltog Fredskild, Just, Møller Petersen, Jacobsen og jeg selv, en lidt „tæt“ videnskabelig besætning, men da vi tre „landfolk“ regnede med at gå i land for at arbejde, skulle vi alle kun være på skibet om natten, og det kunne nok gå. Og det gik da også. På den første dag, 18. august, nåede vi helt ugeneret af is frem til det nedlagte udsted Itivdleq på Eggers Ø, og her arbejdede vi de to første dage. Natten derefter fik vi begyndende isdrift, men ikke desto mindre lykkedes det os dog at komme noget længere mod øst, ud til Qernertoq, hvor vi dog desværre kun kunne arbejde i nogle få timer, da strøm og isdrift tvang båden til at søge i sikkerhed. Vi var dog ikke utilfredse med det gennemførte arbejde, da vi efter godt 4 dages fravær returnerede til basis.

Spaltdal med øverst levende, længere nede tilgroet ur på Tórnræssuq.

Efter et par dages hvil, hvor de hjemmeværende fik lejlighed til at benytte kutteren, og hvor vi andre fik ordnet det indsamlede materiale nødtørftigt, startede vi på den sidste tur. Heri deltog alle med undtagelse af Fredskild og Lemche, idet vi regnede med at i det mindste to-tre stykker af os kunne overnatte i telt i land.

Også denne gang var vi heldige i begyndelsen, idet vi kun i meget ringe grad blev generet af is ved gennemsejlingen af Prins Christian Sund, og hen ad aften nåede vi frem til vejrstationen ved sundets østlige munding. Her gik Böcher og Nørrevang i land, den første for at arbejde med sine insekter, den anden for at se på fuglelivet. De kom nu ikke til at bo i telt, idet de af stationslederen, Arne Nielsen, venligst fik stillet et tomt, lille hus til rådighed, og vi fik iøvrigt alle lejlighed til at få et varmt bad, det første i næsten to måneder.

De følgende par dage satte vi al kraft ind på at få så meget ud af østkysten som

Kangerdluk, en lille nordlig sidefjord til Prins Christian Sund.

muligt, når vi nu endelig var nået helt derud, men desværre blev det ikke til helt så meget, som vi havde kunnet ønske. En kraftig blæst, der efterhånden steg til storm med regn og slud, satte ind og begrænsede arbejdet noget, men det lykkedes os dog trods alt at få gennemført de vigtigste opgaver.

Ved hjemkomsten til basis var der ikke mange dage tilbage til arbejde – en enkelt tur ud til de sydlige skær – så var det forbi, og den store nedbrydning og pakning tog sin begyndelse. Som altid var der problemer med at få det hele til at være i de kasser, der var så velpakkede hjemmefra, og vi savnede i høj grad mulighed for at lægge stålband om diverse ting, men i løbet af søndagen d. 30. august var vi da i stand til at sejle alt til Augpilagtoq, hvorfra det meste skulle hjemsendes.

Selve tilbageturen til Narssarssuaq formede sig omtrent som udrejsen, med den undtagelse, at vi tog 5 mand tilbage med „Kistara“. Det var muligt, fordi der nu

næsten ingen udrustning var om bord, og ønskeligt, fordi vi gerne på turen ville foretage forskellige supplerende undersøgelser, der da også blev heldigt gennemført.

I Narssarssuaq samledes expeditionen igen, og om aftenen d. 8. september var vi tilbage i Kastrup.

Det er umuligt på nuværende tidspunkt at gøre op, hvilket videnskabeligt udbytte, der vil fremkomme ved sommerarbejdet i Kap Farvel området. Dels skal man have tingene lidt på afstand for at danne sig et overblik, dels er langt fra alt indsamlet bare registreret endnu, og en egentlig bearbejdning er knap nok begyndt. Siges kan det imidlertid, at vi slet ikke kan undgå at have hjembragt en række planter og dyr, der er nye for Grønland, ligesom der næppe heller er tvivl om, at en hel del arter vil vise sig at være helt ukendte. Vigtigere er det imidlertid, at vi nu har fået lukket et af de biogeografiske huller i Grønland, eller rettere er begyndt at lukke hullet, idet det faktisk strækker sig helt om til Angmagssalik. En anden vigtig ting er det, at vel viste det sig, at vi var i stand til at gennemføre og få udbytte af en expedition, der arbejdede med forholdsvis små midler og under ret primitive forhold, men skal arbejdet fortsætte, og det skulle det under en eller anden form meget gerne, så har vi nu gjort en række erfaringer, så vi kan undgå fejltagelser og få bedre resultater i forhold til arbejdsindsatsen. Jeg tænker her bl. a. på det tidstab, der fremkom ved, at vi havde for få telte. Et særligt messetelt ville have betydet en gevinst på adskillige arbejdstimer pr. dag, og et par extra småtelte til udflytterlejre ville have sparet os en del besvær med omflytning og pakning, hver gang nogen skulle ud. På den anden side var der heldigvis også mange ting, hvor vi på forhånd havde løst problemerne på den rigtige måde, ja, i enkelte retninger havde vi været overforsigtige, f. eks. med hensyn til reserveredskaber.

Alt ialt tror jeg, at man kan sige, at hvilke resultater vi end hver for sig har fået ud af sommeren, så står vi nu lidt bedre rustet til at tage fortsatte biologiske opgaver op på Grønland.